

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ ΛΕΟΝΤΙΟΣ

Ο Μητροπολίτης Πάφου (1930-1947) και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (Ιούν. - Ιούλ. 1947) Λεόντιος υπήρξε μία από τις σημαντικότερες εκκλησιαστικές φυσιογνωμίες της Κύπρου των νεότερων χρόνων. Ανήλθε στον μητροπολιτικό θρόνο Πάφου το 1930, σε ηλικία μόλις 34 ετών, σε μια εποχή ιδιαίτερα σημαντική για την πορεία του εθνικού ζητήματος, που καθορίστηκε από το κίνημα των Οκτωβριανών του 1931 και την εξορία από την αποικιακή Κυβέρνηση των δύο εκ των τεσσάρων Αρχιερέων της Εκκλησίας της Κύπρου, Μητροπολιτών Κιτίου (1918-1937) Νικόδημου Μυλωνά και Κυρηναίας (1917-1947) Μακάριου Μυριανθέα. Ο θάνατος στη συνέχεια του Αρχιεπισκόπου Κύπρου (1916-1933) Κυρίλλου Γ', το 1933, και ακολούθως του Νικόδημου Μυλωνά στην εξορία, το 1937, επιφόρτωσαν τον Λεόντιο με επιπρόσθετες ευθύνες στα ήδη αυξημένα καθήκοντά του στον τομέα της εκκλησιαστικής διοίκησης, αφού ανέλαβε διαδοχικά την τοποτηρητεία του αρχιεπισκοπικού θρόνου και του μητροπολιτικού θρόνου Κιτίου. Λόγω δε της ταραγμένης πολιτικής κατάστασης και των ανελεύθερων εκλογικών νόμων του 1937, που θέσπισαν οι Κυβερνώντες, οι θρόνοι αυτοί παρέμειναν κενοί, για να πληρωθεί πολύ αργότερα ο αρχιεπισκοπικός, τον Ιούνιο του 1947, με την εκλογή σε αυτόν του Λεοντίου. Απεβίωσε, όμως, 36 μέρες αργότερα, σε ηλικία μόλις 51 ετών, χωρίς να προλάβει να θέσει σε εφαρμογή τον μεγαλόπνοο σχεδιασμό του για την αναγέννηση της Εκκλησίας της Κύπρου και τη συνακόλουθη συμβολή της στην ευρύτερη διάδοση και ενίσχυση της πνευματικής ζωής στο νησί.

Καθόλο το χρονικό διάστημα της αρχιερατείας του, ο Λεόντιος τέθηκε επικεφαλής του κινήματος των κατοίκων για εθνική δικαίωση, και ηγήθηκε τετραμελούς αντιπροσωπείας, η οποία μετέβη στην Αθήνα και στο Λονδίνο, στα τέλη του 1946 - αρχές του 1947, για να προωθήσει το ενωτικό αίτημα. Επίσης, αγωνίστηκε δυναμικά για να διατηρήσει το κύρος της Εκκλησίας και να αποτρέψει τον επιχειρούμενο κυβερνητικό παρεμβατισμό, γεγονός που συνέτεινε ώστε να εντοπιστεί με δικαστικά διατάγματα, τις περιόδους 1938-1939 και 1939-1940, εντός των δημοτικών ορίων της Πάφου. Υπήρξε διαπρεπής ρήτορας, από τους σημαντικότερους της πρόσφατης κυπριακής ιστορίας, και είχε το χάρισμα να συνεπαίρνει τον

λαό, με αποτέλεσμα οι ομιλίες και τα διαγγέλματά του να συμβάλουν καθοριστικά στη διαμόρφωση των λαϊκών αντιλήψεων για ποικίλα θέματα και ειδικότερα του εθνικού.

Ο Λεόντιος έγραψε επίσης σημαντικά κείμενα για ιστορικά και άλλα θέματα, και εξέδωσε μεγάλο αριθμό εγκυκλίων, που αναφέρονται τόσο σε εκκλησιαστικά ζητήματα, όσο και σε πολλά άλλα, που απέρρεαν από τα δραματικά γεγονότα της εποχής, όπως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Επίσης κυκλοφόρησε διαγγέλματα και πραγματοποίησε μεγάλο αριθμό ομιλιών, με τις οποίες παρενέβαινε στη δημόσια ζωή. Όπως συμπεραίνεται από τα ανωτέρω, η μελέτη της εκκλησιαστικής, εθνικής και κοινωνικής δράσης του Λεοντίου έχει ξεχωριστή σημασία για την κατανόηση των εξελίξεων της νεότερης κυπριακής ιστορίας.

Νεανικά χρόνια και πανεπιστημιακές σπουδές

Ο Αντώνιος Λεοντίου, όπως είναι το λαϊκό του όνομα, γεννήθηκε την 9η Μαρτίου 1896 στη Λεμεσό. Γονείς του ήταν ο Σάββας Λεοντίου, σιδηρουργός στο επάγγελμα, ο οποίος καταγόταν από το χωριό Άγιος Δημητριανός της Πάφου, και η Ελένη Χατζηαντώνη, η οποία γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Λεμεσό. Είχε επίσης ένα μεγαλύτερο αδελφό, τον Χριστόδουλο, ο οποίος παρέμεινε άγαμος και διέμενε στη Λεμεσό, όπου ασκούσε το επάγγελμα του εμπόρου¹. Ο Λεόντιος εκδήλωσε από νεαρής ηλικίας φιλομοναχικές τάσεις και γύρω στο 1910, ενώ ήταν μαθητής του Γυμνασίου Λεμεσού, συνδέθηκε με τους αυτάδελφους αγιογράφους μοναχούς Κύριλλο και Νήφωνα, οι οποίοι διέμεναν σε κελλιά, που υπήρχαν γύρω από τον μικρό ναό του Αγίου Γεωργίου Χαβούζας, της κοινότητας Αγίας Φυλάξεως². Εντυπωσιάστηκε από τον τρόπο ζωής τους και, χωρίς να ενημερώνει την οικογένειά του, κατέφυγε αρκετά συχνά στον Άγιο Γεώργιο, επιδιώκοντας, όσο αυτό ήταν δυνατόν, να ακολουθεί το ασκητικό πρόγραμμά τους. Η μητέρα του, όμως, επενέβη δυναμικά,

1. Για τη νεανική ηλικία του Λεοντίου βλ. «Ο εφηφισμένος Μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος», *Ανατολή*, 26.4.1930· Μητροπολίτη Κένυας Μακάριου Τηλλυρίδη, «Ανέκδοτα κείμενα για τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Λεόντιο Λεοντίου», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 9 (2010) 222.

2. Για τον βίο των μοναχών αυτών βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η κοινότητα Καϊμακλίου και η σχέση της με το Άγιον Όρος (τέλη 19ου - αρχές 20ού αιώνα)», *Εικονοστάσιον* 10 (2018) 205-207.

τερματίζοντας τη φιλομόναχη πορεία του πολλά υποσχόμενου από τις σχολικές του επιδόσεις νεότερου γιου της. Στη συνέχεια όμως, και ύστερα από τον θάνατό της, που συνέβη το 1913, ο Λεόντιος μετέβη πλησίον των δύο μοναχών, οι οποίοι στο μεταξύ είχαν εγκαταβιώσει στην τότε εγκαταλελειμμένη Μονή του Αγίου Γεωργίου του Αλαμάνου, όπου ρασοφόρησε. Ωστόσο, γύρω στο 1918, η αδελφότητα αυτή διαλύθηκε λόγω των δύσκολων οικονομικών συνθηκών της εποχής, οπότε οι Κύριλλος και Νήφων αναχώρησαν για τη Χίο, ενώ ο Λεόντιος επέστρεψε στη Λεμεσό και ολοκλήρωσε τις γυμνασιακές σπουδές του, το 1919³.

Την ίδια περίοδο γνωρίστηκε με τον Μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά, ο οποίος τον έθεσε κάτω από την προστασία του και τον χειροτόνησε Ιεροδιάκονο στον ναό της Αγίας Νάπας Λεμεσού, τον Ιούνιο του 1919⁴. Στη συνέχεια ο Μητροπολίτης Νικόδημος τον έστειλε με υποτροφία της Μητρόπολης Κιτίου στην Ελλάδα για σπουδές στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, τις οποίες ολοκλήρωσε το 1923, αριστεύοντας στο σύνολο των μαθημάτων του⁵. Ακολούθως επέστρεψε στην Κύπρο, όπου ανέλαβε τα καθήκοντα του Ιεροδιακόνου στη Μητρόπολη Κιτίου και του καθηγητή των θρησκευτικών στο Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο, που έδρευε στη Μονή του Αγίου Γεωργίου Κοντού, στις παρυφές της πόλης⁶. Κατά το διάστημα αυτό, ο νεαρός Ιεροδιάκονος δημοσίευσε το πρώτο ιστορικό δοκίμιό του με τίτλο «Ο Αρχιεπίσκοπος Πάσης Κύπρου και Νέας

3. Για την περίοδο αυτή της ζωής του Λεοντίου βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Τα νεανικά χρόνια του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Λεοντίου», *Επιστημονική Επετηρίς Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών* 6 (2003) 223-238· Του ιδίου, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, Λευκωσία 2015, σ. 25-33.

4. «Κοινωνική Κίνησις», *Αλήθεια*, 21.6.1919.

5. Μ. Τηλλυρίδη, «Ανέκδοτα κείμενα», *ό.π.*, σ. 222.

6. «Διάφορα», *Νέον Έθνος*, 1.12.1923.

Ιουστινιανουπόλεως Πρόεδρος παντός Ελλησπόντου», το οποίο περιελήφθη σε τόμο με άλλα κείμενα, που κυκλοφόρησε το 1925⁷.

Ο Λεόντιος παρέμεινε στη Μητρόπολη Κιτίου μέχρι τα τέλη Ιουνίου 1926, οπότε αποδέχθηκε την πρόσκληση του Μητροπολίτη Πάφου (1910-1929) Ιάκωβου Αντζουλάτου για να υπηρετήσει ως Ιεροκήρυκας στην πόλη και στα χωριά της Πάφου, καθώς και ως καθηγητής των θρησκευτικών στο Γυμνάσιο της πόλης⁸. Κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του αυτής, ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος συνόδευε τον Μητροπολίτη Ιάκωβο στις περιοδείες του, όπου του δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσει τους κατοίκους και τα πολλά προβλήματα που αντιμετώπιζαν στον αγώνα τους για επιβίωση. Καρπός της εμπειρίας του αυτής είναι σχετικό κείμενο, που δημοσίευσε σε συνέχειες, τον Νοέμβριο - Δεκέμβριο του 1926, στην εφημερίδα «Ελευθερία» της Λευκωσίας με τίτλο «Ηθική κατάσταση των κοινοτήτων ημών», το οποίο αποτελεί μια σημαντική πρωτογενή πηγή μελέτης της λαϊκής ζωής στην Κύπρο των χρόνων του Μεσοπολέμου⁹.

Δύο χρόνια αργότερα, με πρωτοβουλία του πρώην καθηγητή του στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών Αμίλκα Αλιβιζάτου, η Ελληνική Κυβέρνηση παραχώρησε στον Λεόντιο διετή υποτροφία για ευρύτερες θεολογικές σπουδές στο Θεολογικό Ινστιτούτο

7. Διακόνου Λεόντιου Σ. Λεοντίου, «Ο Αρχιεπίσκοπος Πάσης Κύπρου και Νέας Ιουστινιανουπόλεως Πρόεδρος παντός Ελλησπόντου», στον τόμο: Δημοφώντος Ενωτιάδου (επιμ.), *Παγκύπριον Λεύκωμα*, έτος Α', Λευκωσία 1925, σ. 11-26. Αναδημοσιεύτηκε και σχολιάστηκε από τον Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 38-40 (τα σχόλια), σ. 195-209 (το κείμενο).

8. «Επιτυχής διορισμός», *Ισότης*, 10.7.1926.

9. Ιεροκήρυκος Μητροπόλεως Πάφου Λεόντιου Σ. Λεοντίου, «Ηθική κατάσταση των κοινοτήτων ημών. Εντυπώσεις εκ της ποιμαντικής περιοδείας του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Πάφου και Ιακώβου», *Ελευθερία*, 24.11.1926, 27.11.1926, 4.12.1926, 11.12.1926, 15.12.1926, 31.12.1926. Αναδημοσιεύτηκε και σχολιάστηκε από τον Κωστή Κοκκινόφτα, «Για τη θρησκευτική ζωή των Κυπρίων στα χρόνια του Μεσοπολέμου. Ένα αθησαύριστο κείμενο του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Λεοντίου», *Εκκλησιαστικός Κήρυκας* 10 (2004) 138-164 [= Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 42-44 (τα σχόλια), σ. 210-225 (το κείμενο)].

της Νέας Υόρκης (General Theological Seminary)¹⁰. Στην Αμερική ο Κύπριος Ιεροδιάκονος φιλοξενήθηκε αρχικά, μέχρι την έναρξη των μαθημάτων, για τρεις περίπου μήνες, στην προτεσταντική Μονή του Τιμίου Σταυρού στο Γουέστ Παρκ της πολιτείας της Νέας Υόρκης, ώστε να βελτιώσει τις γνώσεις του στην αγγλική γλώσσα. Έγραψε τότε ένα άρθρο με τις εντυπώσεις από τον τρόπο λειτουργίας της Μονής και το δημοσίευσε, επίσης σε συνέχειες, στην εφημερίδα της Λεμεσού «Χρόνος», τον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 1928¹¹.

Στο μεταξύ, στις 22 Απριλίου 1930, και ενώ απουσίαζε από την Κύπρο, ο Λεόντιος εξελέγη νέος Μητροπολίτης Πάφου¹². Καθυστέρησε, όμως, την επάνοδό του στην Κύπρο μέχρι την ολοκλήρωση των θεολογικών σπουδών του (Bachelor in Theology) και την απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου (Master in Sacred Theology) από το Θεολογικό Ινστιτούτο της Νέας Υόρκης¹³. Για την απόκτησή του ο Λεόντιος εκπόνησε στα αγγλικά τη μελέτη «Εκκλησία και Κράτος κατά τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία», η οποία δημοσιεύτηκε σε αμερικανικό θεολογικό περιοδικό της εποχής¹⁴. Ας σημειωθεί ότι κατά την παραμονή του στη Νέα Υόρκη παρακολούθησε επίσης μαθήματα φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια¹⁵.

10. «Τιμητική υποτροφία διά τον Ιερολογιώτατον Λεόντιον Λεοντίου», *Χρόνος*, 28.1.1928· «Η υποτροφία του Λεοντίου», *Χρόνος*, 24.2.1928.

11. Ιεροκήρυκος Μητροπόλεως Πάφου Λεόντιου Σ. Λεοντίου, «Εξ Αμερικής. Holy Cross Monastery», *Χρόνος*, 12.10.1928, 19.10.1928, 2.11.1928. Σχολιάστηκε από τον Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 46-47.

12. «Εκλογή Μητροπολίτου Πάφου», *Απόστολος Βαρνάβας* 2 (1930) 257-259.

13. Σχετικά με τους τίτλους των σπουδών του βλ. «Ο Πάφου Λεόντιος», *Απόστολος Βαρνάβας* 3 (1931) 403.

14. Leontios S. Leontiou, "Church and State in the Byzantine Empire", *American Church Monthly* (New York), v. 28, no 1, July 1930, σ. 14-24. Σχολιάστηκε από τον Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 48-49.

15. Μ. Τηλλυρίδη, «Ανέκδοτα κείμενα», ό.π., σ. 222. Για την περίοδο των σπουδών του και της υπηρεσίας του στις Μητροπόλεις Κιτίου και Πάφου βλ. Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 34-49.

Μητροπολίτης Πάφου (1930-1947)

Ο Λεόντιος αφίχθηκε στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1930 και χειροτονήθηκε από τον Αρχιεπίσκοπο Κύριλλο Γ΄ αρχικά Πρεσβύτερος και στη συνέχεια νέος Μητροπολίτης Πάφου, τον Αύγουστο του ίδιου έτους¹⁶. Κατά τη διάρκεια της αρχιερατείας του επέδειξε ξεχωριστό ενδιαφέρον για την καλλιέργεια των ελληνικών γραμμάτων και την ενίσχυση της παιδείας, ώστε να συμβάλει στην πνευματική ανάπτυξη των κατοίκων. Για τον σκοπό αυτό, τον Ιανουάριο του 1935 ίδρυσε τη λεγόμενη «Λεόντειο Βιβλιοθήκη» στο μητροπολιτικό μέγαρο, ενώ διασφάλισε και την ομαλή λειτουργία της με τη σύνταξη κανονισμού και προσφέροντας το ποσό των 300 λιρών σε χρήματα και βιβλία¹⁷. Ενδιαφέρθηκε επίσης για την προστασία των σημαντικών εκκλησιαστικών κειμηλίων, που σώζονταν σε ναούς και ξωκκλήσια των χωριών της μητροπολιτικής του περιφέρειας, και ίδρυσε, το 1935, Βυζαντινό Μουσείο, επίσης σε αίθουσα της Μητρόπολης, για την προβολή τους¹⁸.

Κατά τη διάρκεια της αρχιερατείας του, ο Λεόντιος μερίμνησε και για τη στήριξη των Μονών Χρυσορρογιατίσσης και Τροοδιτίσσης, οι οποίες ταλανίζονταν από μεγάλα οικονομικά προβλήματα. Για τη Μονή Χρυσορρογιατίσσης συνεργάστηκε στενά με τον Ηγούμενο Κύριλλο και χάραξαν πολιτική διάσωσης, που απέδωσε καρπούς, αφού συνέτεινε στον περιορισμό των χρεών και στη συνέχιση της λειτουργίας της¹⁹. Το ίδιο έπραξε και για τη Μονή Τροοδιτίσσης, όπου το πρόβλημα ήταν άμεσο και υπήρχε ενδεχόμενο κτηριακής κατάρρευσης και οικονομικής χρεοκοπίας²⁰. Γι' αυτό αποφάσισε τη μετατροπή της σε

16. «Άφιξις, χειροτονία και ενθρόνισις του Μητροπολίτου Πάφου», *Απόστολος Βαρνάβας* 2 (1930) 497-505. Για την περίοδο που ο Λεόντιος υπηρέτησε ως Μητροπολίτης Πάφου βλ. Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 51-75.

17. «Λεόντειος Βιβλιοθήκη», *Πάφος*, 1.2.1935.

18. «Βυζαντινόν Μουσείον», *Απόστολος Βαρνάβας* 7 (1935) 33-34.

19. «Μητρόπολις Πάφου. Ιεραί Μοναί του Θρόνου Πάφου», *Απόστολος Βαρνάβας* 4 (1932) 319.

20. Για τη συμβολή του Λεοντίου στη διάσωση της Μονής της Τροοδίτισσας βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Η Μονή της Τροοδίτισσας και η μετατροπή της σε κοινόβιο το 1939», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 31 (2005) 415-437. Του ίδιου, *Ιερά Μονή Παναγίας Τροοδίτισσας*, Ιερά Μονή Παναγίας Τροοδίτισσας, Κύπρος 2014, σ. 73-78.

κοινοβιακή και την περαιτέρω στελέχωσή της, ως μια ύστατη προσπάθεια σωτηρίας της. Ζήτησε μάλιστα από τον Ηγούμενο Σταυροβουνίου Βαρνάβα να στείλει στην Τροοδίτισσα μερικούς μοναχούς και δοκίμους, που θα αποτελούσαν μέλη της νέας αδελφότητας. Πράγματι, ο τελευταίος ανταποκρίθηκε στο σχετικό αίτημα και απέστειλε τους αντάδελφους μοναχούς Δαμασκηνό και Παΐσιο από την Αραδίππου, καθώς και τον Ιερομόναχο Μελέτιο, οι οποίοι μετέβηκαν στη νέα τους διακονία, μαζί με τρεις νεαρούς δοκίμους, τον Αύγουστο του 1939. Οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες, όμως, που επικρατούν στα βουνά του Τροόδου κατά τον χειμώνα, είχαν ως αποτέλεσμα ο προϊστάμενος Δαμασκηνός να προσβληθεί από πνευμονία και να αποβιώσει, στις 13 Φεβρουαρίου 1942, ο δε Παΐσιος να υποχρεωθεί να επιστρέψει στη Μονή Σταυροβουνίου²¹. Ύστερα από την εξέλιξη αυτή, ο Μητροπολίτης Πάφου ζήτησε από τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας (1939-1967) Χριστοφόρο να επιτρέψει στον παλιό συμμαναστή του στον Άγιο Γεώργιο Αλαμάνο, Αρχιμανδρίτη Παγκράτιο (†1968), να επανέλθει στην Κύπρο και να αναλάβει την ηγουμενία της Μονής. Πράγματι, το 1942, ο Παγκράτιος επέστρεψε στο νησί και στα χρόνια που ακολούθησαν, κάτω από την καθοδήγησή του, η Μονή ανακαινίστηκε εκ βάθρων, βελτιώθηκε η οικονομική της κατάσταση, προσήλθαν νέοι μοναχοί και οργανώθηκε η πνευματική της ζωή²².

Το κίνημα των Οκτωβριανών και οι εναντίον του διώξεις

Ο Λεόντιος εργάστηκε επίσης για την προώθηση των εθνικών διεκδικήσεων και υπήρξε μέλος της ανώτατης ηγεσίας της «Εθνικής Οργάνωσης Κύπρου» (ΕΟΚ), που είχε κύριο στόχο την προβολή του αιτήματος για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και τη μεθόδευση του αγώνα για την επίτευξή του. Γι' αυτό και η εθνική δράση και η γενικότερη στάση του έναντι της αποικιακής Κυβέρνησης συνέτειναν, ώστε να θεωρείται αδιάλλακτος για τις πολιτικές του θέσεις, γεγονός για το οποίο αντιμετωπίστηκε με σκληρότητα από το αποικιακό καθεστώς. Για πρώτη φορά εκδηλώθηκε η στάση αυτή, όταν ξέσπασε το κίνημα του Οκτωβρίου του 1931, εναντίον της πολιτικής των Βρετανών, οπότε αντιμετώπισε την πρωτοφανή εχθρότητά τους. Την περίοδο αυτή ο Λεόντιος απουσίαζε στο εξωτερικό, όπου

21. Ηγούμενου Σταυροβουνίου Αθανασίου, *Ιερά Μονή Σταυροβουνίου*, Κύπρος 1987, σ. 81.

22. Ιωάννη Τσικνόπουλλου, *Ιερά Μονή Τροοδίτισης*, Λευκωσία 1954, σ. 70-73· Κ. Κοκκινόφτα, *Ιερά Μονή Παναγίας Τροοδίτισσας*, ό.π., σ. 78-83.

είχε σταλεί για να αντιπροσωπεύσει την Εκκλησία της Κύπρου στην αγγλικανορθόδοξη δογματική επιτροπή στο Λάμπεθ της βρετανικής πρωτεύουσας και στο συνέδριο των Παλαιοκαθολικών στη Βόννη της Γερμανίας²³. Όταν δε επιχείρησε να επιστρέψει, ο Κυβερνήτης Ρόναλντ Στορρς (Ronald Storrs) του απαγόρευσε την αποβίβαση στο νησί. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ξεκινήσει για τον Λεόντιο μια πολύμηνη περιπλάνηση στις γειτονικές χώρες και μια έντονη προσπάθεια, για να εξασφαλίσει την πολυπόθητη άδεια επιστροφής. Τελικά ο Άγγλος Κυβερνήτης τροποποίησε τον ποινικό κώδικα, ώστε να προβλέπει αυστηρές ποινές σε όσους ενεργούσαν με οποιοδήποτε τρόπο για την προώθηση του αιτήματος της Ένωσης και ανακοίνωσε ότι επέτρεπε στον Μητροπολίτη Πάφου να επιστρέψει²⁴.

Έκτοτε ο Λεόντιος βρέθηκε στο στόχαστρο της αποικιακής Κυβέρνησης, η οποία ήταν αποφασισμένη να μην επιτρέψει την αμφισβήτηση της κυριαρχίας της, όπως είχε συμβεί κατά την περίοδο των Οκτωβριανών. Γι' αυτό και τον έθεσε υπό παρακολούθηση και επεδίωξε να τον οδηγήσει ενώπιον της δικαιοσύνης, ώστε να τον υποχρεώσει να συμμορφωθεί με την πολιτική της. Η ευκαιρία δεν άργησε να δοθεί, αφού ο Μητροπολίτης Πάφου διάνθιζε πάντοτε τα κηρύγματά του με αναφορές στις εθνικές διεκδικήσεις, όπως τον Σεπτέμβριο του 1932, όταν εκφώνησε ομιλίες σε χωριά της μητροπολιτικής του περιφέρειας και στην πόλη της Πάφου, οπότε αναφέρθηκε στο εθνικό ζήτημα. Τότε οι Αρχές, με βάση τον νέο ποινικό κώδικα, του προσήψαν, στις 3 Νοεμβρίου 1932, οκτώ κατηγορίες στηριγμένες στο «Διάταγμα Αμύνης Κτήσεων τινών» (Defence for certain Possessions Order), και τον παρέπεμψαν ενώπιον του Δικαστηρίου Λεμεσού, το οποίο τον δέσμευσε με εγγύηση 250 λιρών για περίοδο τριών χρόνων²⁵.

23. «Μητρόπολις Πάφου», *Απόστολος Βαρνάβας* 3 (1931) 731.

24. Θωμά Παπαγεωργίου, «Οι νομικές διώξεις εναντίον του Μητροπολίτη Πάφου Λεοντίου κατά την Παλμεροκρατία», *Επετηρίδα Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου* 8 (2008) 473.

25. Βλ. Παναγιώτη Μαχλουζαρίδη, *Δίκες που άφησαν εποχή*, Λευκωσία 1979, σ. 73-90, όπου δημοσιεύονται τα πρακτικά της δίκης και η έγγραφη απολογία του Λεοντίου. Για τα όσα διαδραματίστηκαν σε σχέση με τον Λεόντιο κατά τα Οκτωβριανά, καθώς και για τη δίκη του 1932, βλ. Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 75-87.

Τα χρόνια που ακολούθησαν, ο Λεόντιος συνέχισε να επισκέπτεται διάφορες περιοχές του νησιού, όπου τελούσε τη θεία λειτουργία και κήρυττε με εμπνευσμένες ομιλίες και με τη χαρακτηριστική ευφράδειά του. Σε αυτές δεν παρέλειπε να αναφέρεται και στο εθνικό ζήτημα και, παρά τις αυστηρές απαγορεύσεις, που είχαν επιβληθεί από το αποικιακό καθεστώς, να στιγματίζει την πολιτική του. Γι' αυτό και, το 1938, αποφασίστηκε από τον Κυβερνήτη Ρίτσμοντ Πάλμερ (Richmond Palmer) να διωχθεί με βάση τον νόμο υπ' αριθμόν 30 του 1935, ο οποίος αναφερόταν στην «Πρόληψη του εγκλήματος». Κλήθηκε τότε, στις 20 Απριλίου 1938, να παρουσιαστεί στο Δικαστήριο Λεμεσού με την κατηγορία ότι σε ομιλίες του χρησιμοποίησε επιχειρηματολογία, που μπορούσε να προκαλέσει δυναμικές εκδηλώσεις εναντίον της Κυβέρνησης²⁶. Το Δικαστήριο επέβαλε αυτή τη φορά στον Λεόντιο την ποινή του εντοπισμού στην πόλη της Πάφου για περίοδο ενός έτους, χωρίς δικαίωμα απομάκρυνσης από τα δημοτικά όρια, εκτός αν του παρεχωρείτο σχετική άδεια από τον αστυνόμο της πόλης²⁷.

Υποχρεωτικά ο Λεόντιος εγκλωβίστηκε στην Πάφο από όπου εξακολούθησε να μεριμνά για τη διευθέτηση των πολλών υποθέσεων της Εκκλησίας της Κύπρου. Ένα χρόνο αργότερα, στις 20 Απριλίου 1939, έληξε η ποινή του, οπότε αναχώρησε από την Πάφο για τη Λάρνακα και από εκεί για τη Λευκωσία, όπου πραγματοποίησε νέες ομιλίες, καταγγέλλοντας τα ανελεύθερα μέτρα που είχαν επιβληθεί, και αναφερόμενος στο μεγαλείο της Ελλάδας. Με βάση, όμως, τη νομοθεσία, που είχε θεσπιστεί ύστερα από τα Οκτωβριανά, οι λόγοι του θεωρούνταν στασιαστικοί. Γι' αυτό και του απαγγέλθηκαν νέες κατηγορίες και κλήθηκε να παρουσιαστεί στο Δικαστήριο Λεμεσού, στις 15 Μαΐου 1939, όπου του επιβλήθηκε ξανά η

26. «Ο Σεβ. Τοποτηρητής του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου προ του Δικαστηρίου Λεμεσού», *Φωνή της Κύπρου*, 16.4.1938.

27. Π. Μαχλουζαρίδη, *Δίκες που άφησαν εποχή*, ό.π., σ. 90-102· Θ. Παπαγεωργίου, «Οι νομικές διώξεις εναντίον του Λεοντίου», ό.π., σ. 476-477.

ποινή του εντοπισμού στην πόλη της Πάφου για περίοδο ενός έτους, κατά την οποία θα τελούσε υπό αστυνομική επιτήρηση²⁸.

Στο μεταξύ, οι δυσχέρειες, οι οποίες προέκυψαν στην Εκκλησία της Κύπρου, ύστερα από την εξορία των Μητροπολιτών Κιτίου Νικοδήμου και Κυρηνείας Μακαρίου, εξαιτίας της συμμετοχής τους στα Οκτωβριανά, πολλαπλασιάστηκαν όταν, στις 16 Νοεμβρίου 1933, απεβίωσε ο Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Γ΄²⁹. Ο Μητροπολίτης Πάφου παρέμεινε ο μόνος Ιεράρχης στο νησί για μακρό χρονικό διάστημα, γεγονός που τον επιφόρτισε με τεράστιες ευθύνες για την ομαλή λειτουργία της Εκκλησίας και την επίλυση ποικίλων προβλημάτων. Ιδίως, όμως, κλήθηκε να ανταποκριθεί στην ευθύνη της εθναρχικής αποστολής, που είχαν διαχρονικά οι Κύπριοι Αρχιερείς, και της εκπροσώπησης του κυπριακού λαού στον αγώνα του για εθνική δικαίωση, της προάσπισης της ελληνικότητας της εκπαίδευσης και της επικράτησης συνθηκών ομόνοιας στο εσωτερικό μέτωπο από τις αντίθετες και συγκρουσιακές πολιτικές των δύο ισχυρών παρατάξεων, Δεξιάς και Αριστεράς.

Το Αρχιεπισκοπικό Ζήτημα

Μετά τον θάνατο του Αρχιεπισκόπου Κυρίλλου Γ΄ ο Λεόντιος ανέλαβε, ως Μητροπολίτης Πάφου και πρώτος τη τάξει Αρχιερέας, την τοποτηρητεία του αρχιεπισκοπικού θρόνου, οπότε όφειλε να εκδώσει εγκύκλιο για τη διεξαγωγή αρχιεπισκοπικών εκλογών. Η εμπερίστατη κατάσταση, όμως, στην οποία βρισκόταν η Εκκλησία της Κύπρου, με τους δύο άλλους Μητροπολίτες, Κιτίου Νικόδημο και Κυρηνείας Μακάριο, εξόριστους, εμπόδιζε την ομαλή διεξαγωγή των εκλογών. Γι' αυτό και από κοινού αποφασίστηκε η αναβολή τους, με αποτέλεσμα το ζήτημα να παραμείνει σε εκκρεμότητα μέχρι το 1947, που ο αρχιεπισκοπικός θρόνος πληρώθηκε με την εκλογή του Λεοντίου.

Ωστόσο, καθόλο αυτό το διάστημα καταβλήθηκαν κατά καιρούς προσπάθειες για την εκλογή νέου Αρχιεπισκόπου. Η πιο σημαντική από αυτές ήταν η συμφωνία Λεοντίου και

28. «Ο Σεβασμιώτατος Τοποτηρητής κατεδικάσθη χθες εις εντοπισμόν», *Ελευθερία*, 18.5.1939. Για τα όσα διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια της δίκης βλ. Π. Μαχλουζαρίδη, *Δίκες που άφησαν εποχή*, ό.π., σ. 102-134· Θ. Παπαγεωργίου, «Οι νομικές διώξεις εναντίον του Λεοντίου», ό.π., σ. 477-480.

29. «† Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κύριλλος Γ΄», *Απόστολος Βαρνάβας* 5 (1933) 350-363.

Κυρηναίας Μακαρίου, που επήλθε ύστερα από μετάβαση του πρώτου στην Αθήνα, τον Οκτώβριο του 1937, για να κατέλθουν στο νησί ο Μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρύσανθος και ο Αρχιεπίσκοπος Σινά Πορφύριος Γ΄, οι οποίοι, μαζί με τον Λεόντιο, θα συγκροτούσαν Σύνοδο και θα προχωρούσαν στη διεξαγωγή εκλογών. Σε αυτές, όμως, σύμφωνα με τη συμφωνία, αμφοτέρωτα οι Λεόντιος και Μακάριος θα απείχαν από τη διεκδίκηση του αρχιεπισκοπικού θρόνου³⁰. Το ζήτημα φαινόταν ότι όδευε προς τη λύση του. Ωστόσο την πορεία διευθέτησής του ματαίωσε η αποικιακή Κυβέρνηση, σε μια ακόμη προσπάθεια να εξουδετερώσει τον ρόλο της Εκκλησίας, την οποία θεωρούσε ως τον μόνο θεσμό με παγκύπρια αίγλη, που μπορούσε να δημιουργήσει προβλήματα στην πολιτική της. Για τον λόγο αυτό ο Κυβερνήτης Πάλμερ προχώρησε, στις 12 Νοεμβρίου 1937, στην έκδοση τριών σχετικών νόμων, των υπ' αριθμών 33, 34 και 35 του 1937, με τους οποίους ακύρωνε ουσιαστικά την όλη διαδικασία. Με την έκδοσή τους αποκλειόταν η ανάδειξη στον αρχιεπισκοπικό θρόνο όσων κληρικών είχαν εξοριστεί ή καταδικαστεί για «στασιαστικές» ενέργειες, δηλαδή των Μακαρίου και Λεοντίου. Επίσης, με βάση άλλη πρόνοια αποκλειόταν η εκλογή όσων δεν «ήταν ιθαγενείς της Αποικίας», δηλαδή δεν είχαν κυπριακή καταγωγή, όπως ο προαναφερθείς Τραπεζούντος Χρύσανθος, ο οποίος καταγόταν από την Κομοτηνή. Ακόμη οριζόταν ότι ο νέος Αρχιεπίσκοπος έπρεπε να εγκριθεί πριν από την ενθρόνισή του από τον Κυβερνήτη, γεγονός αδιανόητο για την Εκκλησία της Κύπρου, αφού αποτελούσε κατάφωρη επέμβαση στα εσωτερικά της³¹. Με τη δημοσίευση των εκλογικών νόμων του 1937 είχε γίνει πλέον φανερό, ότι οι Βρετανοί επεδίωκαν τον έλεγχο της Εκκλησίας και τον περιορισμό της επιρροής της στην εθνική και κοινωνική ζωή του τόπου.

Ο Λεόντιος επανέφερε το ζήτημα της εκλογής νέου Αρχιεπισκόπου ύστερα από τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε αναχώρησε, στα τέλη Οκτωβρίου 1945, για την Αθήνα, για διαβουλεύσεις με τον εξόριστο Μητροπολίτη Μακάριο³². Σε αυτό ευνοούσαν και οι νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν και που συνέτειναν, ώστε, στις 29 Οκτωβρίου 1946, η

30. «Ενέργειαι των Πανιερωτάτων Συνοδικών προς κανονικήν εκλογήν Αρχιεπισκόπου Κύπρου», *Απόστολος Βαρνάβας* 1 (1939-1940) 6-8.

31. Για το περιεχόμενο των νόμων αυτών βλ. «Νόμοι της Βρετανικής Κυπριακής Κυβερνήσεως περί εκλογής Αρχιεπισκόπου Κύπρου», *Απόστολος Βαρνάβας* 1 (1939) 16-21.

32. «Η επιστροφή του Σεβ. Τοποτηρητού», *Πάφος*, 13.12.1945.

αποικιακή Κυβέρνηση να καταργήσει τους νόμους του 1937³³ και να άρει το διάταγμα εξορίας του Κυρηνείας Μακαρίου. Με την επιστροφή μάλιστα του τελευταίου στην Κύπρο, στις 22 Δεκεμβρίου 1946, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις κανονικής διεξαγωγής αρχιεπισκοπικών εκλογών³⁴.

Η στάση του κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Στο μεταξύ, στις 3 Σεπτεμβρίου 1939, η Μεγάλη Βρετανία ενεπλάκη στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εναντίον της Γερμανίας. Το γεγονός αυτό έμελλε να διαφοροποιήσει τη στάση των Βρετανών στην Κύπρο, αφού ζητούσαν τη συστράτευση των Κυπρίων στον αγώνα εναντίον των δυνάμεων του Άξονα. Γι' αυτό και σταδιακά τα καταπιεστικά μέτρα της Παλμεροκρατίας, ιδίως μετά την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων, αδράνησαν και σιωπηρά καταργήθηκαν. Την περίοδο αυτή καθοριστικός παράγοντας για τη δυναμική εμπλοκή των Κυπρίων στον πόλεμο υπήρξε η ιταλική επίθεση εναντίον της Ελλάδας, στις 28 Οκτωβρίου 1940. Ο Λεόντιος πραγματοποίησε τότε ενθουσιώδεις ομιλίες, τονίζοντας ότι ο λαός όφειλε να λησμονήσει τη δυσaréσκειά του προς τους Κυβερνώντες, αφού αυτό που προείχε ήταν η συμπαράταξή του στο πλευρό της Ελλάδας, που αγωνιζόταν για την ελευθερία της με τη στήριξη της Μεγάλης Βρετανίας³⁵. Κάλεσε δε, στις 12 Δεκεμβρίου 1940, όσους νέους επιθυμούσαν να προσέλθουν στην Αρχιεπισκοπή και στις Μητροπόλεις, για να εγγραφούν ως εθελοντές για τον ελληνικό στρατό, οπότε ακολούθησε μαζική προσέλευση εκατοντάδων ανδρών και γυναικών, στα κατά

33. «Ηκυρώθησαν χθες οι νόμοι περί εκλογής Αρχιεπισκόπου, καθώς και οι περιορισμοί περί επανόδου των εξοριστών», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 30.10.1946.

34. «Αποθεωτική υποδοχή των λαοφίλων εξοριστών μας», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 23.12.1946. Για το ιστορικό του Αρχιεπισκοπικού Ζητήματος κατά την υπό εξέταση περίοδο βλ. Ανδρέα Βίττη, «Ο Αρχιεπίσκοπος Λεόντιος, το Αρχιεπισκοπικό Ζήτημα των ετών 1933-1947 και η ανέκδοτη Μελέτη (1944) του Έλληνα διπλωμάτη Β.Δ. Μόστρα», *Επιστημονική Επετηρίς Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών* 7 (2005) 227-270· Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 102-120, 150-157.

35. «Ενθουσιώδεις εκδηλώσεις του κυπριακού λαού υπέρ του αγώνος της Ελλάδος και των συμμάχων της», *Ανεξάρτητος*, 30.10.1940.

τόπους αυτοσχέδια στρατολογικά γραφεία. Μόνο στην Αρχιεπισκοπή, μέσα σε ελάχιστες μέρες, εγγράφησαν 430 νέοι και 85 νέες³⁶.

Στο μεταξύ ο Κυβερνήτης Γουίλλιαμ Μπάττερσιλλ (William Battershill), διαπιστώνοντας το γεγονός αυτό, ζήτησε επιτακτικά οδηγίες από το Υπουργείο Αποικιών για τις επόμενες ενέργειές του. Αποφασίστηκε τότε να προωθηθεί αίτημα προς την Ελληνική Κυβέρνηση, μέσω του Πρέσβη της Μεγάλης Βρετανίας στην Αθήνα, ώστε να δηλωθεί προς τους Κύπριους εθελοντές, ότι ήταν προτιμότερο να καταταγούν στις βρετανικές δυνάμεις του Κυπριακού Συντάγματος, όπου θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν αποτελεσματικότερα. Επίσης, αποφασίστηκε να ζητηθεί από τον Πρόξενο της Ελλάδας στη Λευκωσία να καταστήσει σαφές, ότι η Ελληνική Κυβέρνηση δεν ενέκρινε τις σχετικές ενέργειες και ότι αυτές έπρεπε να τερματιστούν, όπως και πράγματι έγινε στις αρχές Φεβρουαρίου 1941³⁷. Κατάφεραν έτσι να προωθήσουν την κατάταξη των εθελοντών στο Κυπριακό Σύνταγμα και στην Κυπριακή Εθελοντική Δύναμη, που έλεγχαν πλήρως³⁸.

Ο Λεόντιος την περίοδο αυτή πρωτοστάτησε στη διεξαγωγή παγκύπριων εράνων υπέρ του ελληνικού στρατού, που γνώρισαν πρωτοφανή επιτυχία με προσφορά χρημάτων, χρυσαφικών και ειδών πρώτης ανάγκης. Αρχικά μερίμνησε για τη συλλογή ποσού χρημάτων για την ενίσχυση του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού, ύστερα από την καταβύθιση, στις 15 Αυγούστου 1940, του πλοίου «Έλλη» στην Τήνο από ιταλικό υποβρύχιο³⁹. Στη συνέχεια, όταν η Ελλάδα εισήλθε στον πόλεμο, εξέδωσε εγκύκλιο, καλώντας τον λαό να ανταποκριθεί γενναιόδωρα στους εράνους και να προσφέρει χρήματα, καθώς και αρραβώνες, κοσμήματα

36. «Εγγραφή εθελοντών διά τον ελληνικόν στρατόν», *Φωνή της Κύπρου*, 28.12.1940.

37. Περισσότερα για το ζήτημα αυτό βλ. Αναστασίας Γιάγκου, «Ο Τοποτηρητής Λεόντιος και το κίνημα για εθελοντική κατάταξη στις ελληνικές δυνάμεις: Οκτώβριος 1940 - Φεβρουάριος 1941», *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών* 35 (2010) 319-321.

38. Για τα αριθμητικά δεδομένα από τη συμμετοχή των Κυπρίων στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο βλ. Πέτρου Παπαπολυβίου, *Οι Κύπριοι Εθελοντές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Τα Μητρώα, οι Κατάλογοι και ο Φόρος του Αίματος*, Λευκωσία 2012, σ. 15-50.

39. «Εκκλησία Κύπρου. Υπέρ του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού», *Απόστολος Βαρνάβας* 1 (1939-1940) 366.

και χρυσά και αργυρά νομίσματα, που θα ενίσχυναν το νόμισμα της αγωνιζόμενης Ελλάδας⁴⁰. Πρωτοστάτησε ακόμη στην εγγραφή εισφορών από τα εκκλησιαστικά ιδρύματα, όπως την Αρχιεπισκοπή (1.000 λίρες) και τις Μητροπόλεις Πάφου και Κιτίου (ανά 500 λ.), ενώ και ο ίδιος εισέφερε 300 λίρες⁴¹.

Παρόμοιο ενδιαφέρον επέδειξε και στα χρόνια που ακολούθησαν, όπως αμέσως μετά την απελευθέρωση, οπότε εξήγγειλε συνέλευση στην Αρχιεπισκοπή για την οικονομική ενίσχυση της Ελλάδας στην προσπάθεια ανοικοδόμησής της, καλώντας τα εκκλησιαστικά ιδρύματα να συνεισφέρουν γενναιόδωρα. Ενεγράφη δε στον σχετικό κατάλογο με προσωπική εισφορά 200 λιρών⁴².

Η προσπάθειά του για διακομματική συνεργασία

Την ίδια περίοδο, οι νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν ύστερα από την έναρξη του πολέμου συνέτειναν, ώστε η αποικιακή Κυβέρνηση, μη έχοντας άλλη επιλογή, αφού δεσμευόταν από τις διακηρύξεις για ελευθερία των συμμαχικών δυνάμεων, να επιτρέψει την ίδρυση κομμάτων και πολιτικών σχηματισμών, κάτι που απαγορευόταν στα προηγούμενα χρόνια. Ιδρύθηκαν τότε το κόμμα της Αριστεράς ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού, 1941), η ΠΕΚ (Παναγροτική Ένωση Κύπρου, 1942), το δεξιό ΚΕΚ (Κυπριακό Εθνικό Κόμμα, 1943) του Θεμιστοκλή Δέρβη, η επίσης δεξιά ΠΕΣΠ (Παγκύπρια Ελληνική Σοσιαλιστική Πρωτοπορία, 1943) του δημάρχου της Πάφου Χριστόδουλου Γαλατόπουλου, και άλλα.

Ο Λεόντιος, θέλοντας να διατηρήσει την εθναρχική του ιδιότητα, η οποία μπορούσε να κλονιστεί από την παρουσία κομμάτων, εξήγγειλε, στις 23 Μαΐου 1941, τη σύσταση

40. «Εγκύκλιος του Τοποτηρητού περί προσφοράς δακτυλίων αρραβώνων και χρυσών κοσμημάτων και αντικειμένων υπέρ του Ελληνικού Πολέμου», *Απόστολος Βαρνάβας* 1 (1939-1940) 406-407.

41. «Έρανοι υπέρ του Εθνικού Αγώνος», *Απόστολος Βαρνάβας* 1 (1939-1940) 405-406.

42. «Εγκύκλιος του Σεβασμιωτάτου Τοποτηρητού περί Παγκυπρίων Εθνικών Εράνων υπέρ της Μητρός Ελλάδος», *Απόστολος Βαρνάβας* 5 (1944) 37-40. Γενικότερα για τη στάση που τήρησε ο Λεόντιος κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο βλ. Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 130-141.

εξαμελούς «Λαϊκού Συμβουλίου Εκκλησίας Κύπρου», που θα είχε συμβουλευτικό ρόλο και σε αυτό θα αντιπροσωπευόταν κάθε επαρχία από έναν εκπρόσωπο, που θα διόριζε ο ίδιος⁴³. Με την ενέργεια αυτή ο Λεόντιος εξακολούθησε να αποτελεί τον εκπρόσωπο των Ελλήνων κατοίκων έναντι των Βρετανών, παρά το γεγονός ότι οι τελευταίοι επισήμως δεν αναγνώριζαν την εθναρχική ιδιότητά του. Ενίσχυσε έτσι τον θεσμό της Εθναρχίας και δημιούργησε τις προϋποθέσεις, ώστε η Εκκλησία της Κύπρου να εξακολουθήσει να διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στα εθνικά, εκπαιδευτικά και κοινωνικά ζητήματα του τόπου.

Στη συνέχεια, επιδιώκοντας τη διακομματική συνεργασία για την προώθηση των εθνικών διεκδικήσεων, συγκάλεσε σύσκεψη στην Αρχιεπισκοπή, στις 11 Οκτωβρίου 1944, όπου παρέστησαν εκπρόσωποι των κομμάτων ΚΕΚ, ΑΚΕΛ, ΠΕΚ και ΠΕΣΠ, και στην οποία συντάχθηκε πρωτόκολλο εθνικής συνεργασίας⁴⁴. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι κάποιιοι από τους παράγοντες των παρατάξεων της Δεξιάς αποδέχθηκαν τη συνεργασία με την Αριστερά, πολλοί άλλοι την απέρριπταν. Ο Λεόντιος, όμως, επέμενε στην προσπάθεια γεφύρωσης των διαφορών, που θα οδηγούσαν στη συνεργασία του συνόλου των κυπριακών παρατάξεων. Πραγματοποιήθηκε τότε νέα σύσκεψη στην Αρχιεπισκοπή, στις 15 Νοεμβρίου 1944, κατά την οποία, όμως, τα στελέχη της ΠΕΚ απείχαν⁴⁵, ενώ και άλλες δυνάμεις της Δεξιάς επέκριναν την πρωτοβουλία του Λεοντίου για συνεργασία με την Αριστερά⁴⁶. Ο Λεόντιος κατέβαλε μια ύστατη προσπάθεια γεφύρωσης των διαφορών των δύο παρατάξεων. Τα δραματικά γεγονότα, όμως, που συνέβησαν τον Δεκέμβριο του 1944 στην Ελλάδα, με τις ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς, επηρέασαν καθοριστικά την πολιτική ζωή στην Κύπρο και

43. «Συνεδρία Λαϊκού Συμβουλίου Εκκλησίας Κύπρου», *Φωνή της Κύπρου*, 31.5.1941, 7.6.1941.

44. «Ετέθη χθες ο θεμέλιος λίθος δι' εθνικών ενότηταν», *Ανεξάρτητος*, 12.10.1944· «Διά κομματικήν εκχειρίαν», *Ελευθερία*, 12.10.1944.

45. «Ομιλία του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Πάφου και Τοποτηρητού της Αρχιεπισκοπής Κύπρου Κυρίου Λεοντίου, κατά την Σύσκεψιν των αντιπροσώπων των κυπριακών κομμάτων εν τη Αρχιεπισκοπή (Λευκωσία), τη 15η Νοεμβρίου 1944», *Απόστολος Βαρνάβας* 5 (1944) 78-82.

46. Πολύκαρπου Ιωαννίδη, «Ανοικτή επιστολή προς τον Π. Τοποτηρητή», *Παναγροτική*, 24.11.1944, 1.12.1944, 8.12.1944.

συνέτειναν στη διακοπή κάθε προοπτικής συνεργασίας. Ο Λεόντιος, μη έχοντας πλέον άλλη επιλογή, προχώρησε, στις αρχές Ιανουαρίου 1945, στη σύσταση επταμελούς Γραφείου Εθναρχίας, υπό την προεδρία του, και αποτελούμενο από παράγοντες, που διόρισε ο ίδιος. Με εξαίρεση, όμως, τον φιλελεύθερο πολιτικό παράγοντα του κέντρου Ιωάννη Κληρίδη, ο οποίος συνεργαζόταν με την Αριστερά, τα υπόλοιπα μέλη, που επιλέγηκαν για τη συγκρότησή του ανήκαν στον δεξιό χώρο⁴⁷. Στη συνέχεια διεύρυνε περαιτέρω το Γραφείο της Εθναρχίας στα εικοσιένα μέλη, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονταν και μια ομάδα υψηλόβαθμων κληρικών, γεγονός που κατέστησε έντονη την παρουσία της Εκκλησίας στην πολιτική σκηνή⁴⁸.

Η αποστολή Πρεσβείας στο Λονδίνο

Στο μεταξύ, η λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου επανέφερε στο προσκήνιο τις εθνικές διεκδικήσεις των Κυπρίων, οι οποίοι ανέμεναν ότι η μαζική συμμετοχή τους στο πλευρό των συμμάχων θα συνέτεινε και στην απελευθέρωση της ιδιαίτερής τους πατρίδας. Την ίδια περίοδο το ΑΚΕΛ άρχισε σταδιακά να κυριαρχεί, τόσο στην πολιτική ζωή, όσο και στον συνδικαλιστικό χώρο. Είναι χαρακτηριστικό της ισχύος του, ότι στις δημοκρατικές εκλογές της 26ης Μαΐου 1946 κατάφερε να εκλέξει δημάρχους στις τέσσερις από τις έξι πόλεις και στις έξι από τις οκτώ κωμοπόλεις του νησιού. Κατά συνέπεια, ήταν αδύνατο να αγνοηθεί από τον Λεόντιο, ο οποίος θεωρούσε ότι υπήρχαν πολλά περιθώρια για συνεργασία με το κόμμα της Αριστεράς και ιδίως στο εθνικό ζήτημα, όπου, επίσης, προτεραιότητά του ήταν η Ένωση. Προσέκρουε, όμως, στην κατηγορηματική άρνηση πολλών παραγόντων της Δεξιάς για οποιαδήποτε συνεργασία⁴⁹.

Ο Λεόντιος ακολούθησε στο ανωτέρω ζήτημα διαλλακτική στάση και ισορροπημένη πολιτική ανάμεσα στις δυνάμεις της Δεξιάς και της Αριστεράς και αγωνίστηκε, ώστε να μην εκτραχυνθούν οι διαφορές τους και να επικρατήσει υπερκομματική συνεννόηση για την

47. «Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου. Ανακοινωθέν - Γραφείον Εθναρχίας Κύπρου. Ανακοινωθέν», *Απόστολος Βαρνάβας* 6 (1945) 17.

48. «Από ποιους θα απαρτίζεται το Γραφείον Εθναρχίας», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 28.7.1945. Εκτενέστερα για τις προσπάθειες του Λεοντίου για διακομματική συνεργασία βλ. Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 141-150.

49. Πλουτή Σέρβα, *Κυπριακό: Ευθύνες*, Αθήνα 1980, σ. 124.

προώθηση του εθνικού ζητήματος. Κατάφερε μάλιστα ώστε να ληφθεί απόφαση από το Εθναρχικό Συμβούλιο, στις 7 Αυγούστου 1946, για την αποστολή Πρεσβείας στην Ελλάδα και τη Μεγάλη Βρετανία, για την προώθηση του ενωτικού αιτήματος. Αυτή θα αποτελείτο από τον ίδιο, ως επικεφαλής, τον Κυρηναίος Μακάριο, ο οποίος εξακολουθούσε να βρίσκεται εξόριστος στην Αθήνα, το μέλος του Συμβουλίου Ζήνωνα Ρωσσίδη και δύο εκπροσώπους αμφοτέρων των πολιτικών παρατάξεων Δεξιός και Αριστερός, που ορίστηκαν, σε άλλη συνεδρία: τον πρώην δήμαρχο Λάρνακας Δημητρό Δημητρίου, εκ μέρους των κομμάτων ΚΕΚ, ΠΕΚ και ΠΕΣΠ, και τον Ιωάννη Κληρίδη, ως αντιπρόσωπο των συνεργαζόμενων δημοτικών συμβουλίων και του ΑΚΕΛ⁵⁰.

Τελικά, ύστερα από αρκετή καθυστέρηση, οι Λεόντιος, Δημητρίου, Ρωσσίδης και Κληρίδης, αναχώρησαν για την Αθήνα, όπου αφίχθηκαν τον Νοέμβριο του 1946 και έγιναν δεκτοί με ενθουσιώδεις εκδηλώσεις από πλήθος λαού, που εξέφρασε τον πανελλήνιο πόθο της Ένωσης⁵¹. Στην ελληνική πρωτεύουσα τα μέλη της Πρεσβείας είχαν μια πρώτη διαπίστωση για την έναντί τους στάση των Βρετανών, όταν, αναμένοντας τη θεώρηση των διαβατηρίων, πληροφορήθηκαν την άρνησή τους να παραχωρήσουν στον Κυρηναίος Μακάριο άδεια εισόδου στη Βρετανία⁵². Ύστερα από την εξέλιξη αυτή, ο Λεόντιος με τα άλλα τρία μέλη της Πρεσβείας, χωρίς τον Κυρηναίος Μακάριο, αναχώρησαν, τον Δεκέμβριο του 1946, για τη βρετανική πρωτεύουσα, όπου προέβησαν σε διάφορες ενέργειες για την προώθηση των εθνικών διεκδικήσεων. Ωστόσο, τα πρακτικά αποτελέσματα των επαφών τους ήταν απογοητευτικά, αφού οι Βρετανοί δεν σκόπευαν να διαφοροποιήσουν την πολιτική τους στο κυπριακό ζήτημα. Επέστρεψαν τελικά στην Κύπρο, στις 16 Μαρτίου 1947, έχοντας προσκρούσει στην άτεγκτη βρετανική πολιτική και με την αίσθηση της αποτυχίας της αποστολής τους. Το κυπριακό ζήτημα εισερχόταν πλέον σε μια καινούργια φάση, αφού είχε

50. «Συμβούλιον Εθναρχίας Κύπρου. Ανακοινωθέν», *Απόστολος Βαρνάβας* 7 (1946) 166-167.

51. «Η Πρεσβεία μας έφθασε χθες εις Αθήνας. Παλλαϊκή υποδοχή εις Πειραιά», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 17.11.1946.

52. «Η αναχώρησις της Πρεσβείας μας», *Πάφος*, 12.12.1946.

γίνει κατανοητό ότι η Μεγάλη Βρετανία δεν είχε καμία πρόθεση να εγκαταλείψει την Κύπρο⁵³.

Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (Ιούνιος - Ιούλιος 1947)

Μετά την επιστροφή της Πρεσβείας, ο Λεόντιος σε συνεργασία με τον Κυρηναίος Μακάριο, ο οποίος στο μεταξύ είχε επανέλθει στο νησί από την εξορία, αποφάσισαν να δρομολογήσουν τις διαδικασίες για ανάδειξη νέου Αρχιεπισκόπου. Η διεξαγωγή των εκλογών, όμως, ήταν αδύνατη με την παρούσα μορφή της Συνόδου, αφού αποτελείτο από μόνο δύο Αρχιερείς. Γι' αυτό και ζητήθηκε η βοήθεια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το οποίο απέστειλε, τον Μάρτιο του 1947, τον Μητροπολίτη Δέρκων Ιωακείμ, για να συμπληρώσει, μαζί με τους Λεόντιο και Μακάριο, τον αριθμό των τριών Επισκόπων, που, σύμφωνα με τους Ιερούς Κανόνες, είναι απαραίτητος για τη συγκρότηση κανονικής Συνόδου⁵⁴.

Όπως έχει αναφερθεί, αμφότεροι οι Κύπριοι Μητροπολίτες είχαν δεσμευτεί παλαιότερα να μη διεκδικήσουν εκλογή τους, γεγονός που δημοσιοποίησαν ευρύτερα, ακόμη και στο διάγγελμα, που απηύθυναν προς τον λαό, με την ευκαιρία της πρώτης συνεδρίας της Συνόδου⁵⁵. Για τον λόγο αυτό, η παράταξη της Δεξιάς, που υπό άλλες συνθήκες θα πρόβαλλε την υποψηφιότητα Μακαρίου, εξήγγειλε την υποστήριξη του άγνωστου στο ευρύ κοινό Αρχιεπισκόπου Σινά Πορφυρίου Γ'. Την υποψηφιότητα Πορφυρίου υποστήριξε και ο κύκλος της Μητρόπολης Κυρηναίας, που εξέφραζε τον Μητροπολίτη Μακάριο⁵⁶. Από την άλλη, η Αριστερά, παρά τις αντιδράσεις του, ανακοίνωσε την υποστήριξή της προς τον Λεόντιο, αφού

53. Για τη μετάβαση της Πρεσβείας στην Αθήνα και στο Λονδίνο βλ. Ρολάνδου Κατσιαούνη, *Η Διασκεπτική, 1946-1948. Με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945*, Λευκωσία 2000, σ. 211-226· Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 157-171.

54. «Εκλογή Αρχιεπισκόπου Κύπρου», *Απόστολος Βαρνάβας* 8 (1947) 95· «Αφίκετο ο Άγιος Δέρκων», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 30.3.1947.

55. «Η Ιερά Σύνοδος διά την Αρχιεπισκοπικήν εκλογήν», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 6.4.1947.

56. «Εις τας επάλξεις», *Εφημερίς*, 26.4.1947. Για την υποστήριξη που παρείχε η Δεξιά παράταξη και ο κύκλος της Μητρόπολης Κυρηναίας προς τον Σιναίου Πορφύριο βλ. Παναγιώτη Μαχλουζαρίδη, *Κύπρος, 1940-1960. Ημερολόγιον εξελίξεων*, Λευκωσία 1985, σ. 134.

θεωρούσε ότι είχε υπηρετήσει επαξίως, ως Τοποτηρητής, κατά το μακρό χρονικό διάστημα της χηρείας του αρχιεπισκοπικού θρόνου, και είχε αποδείξει ότι ήταν ο μόνος από τους υποψήφιους Αρχιερείς, που μπορούσε να συμβάλει στην επικράτηση κλίματος συναίνεσης ανάμεσα στις πολιτικές δυνάμεις.

Η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίζεται από ένταση και αντεγκλήσεις πρωτόγνωρες για τα κυπριακά δεδομένα, όσον αφορά στην εμπλοκή των κομμάτων. Ο Λεόντιος, καθόλο το χρονικό διάστημα, που διήρκησε η προεκλογική περίοδος τόνιζε συνεχώς, ότι δεν θεωρούσε τον εαυτό του υποψήφιο και ότι παρέμενε πιστός στην από κοινού δέσμευσή του με τον Κυρηναίος Μακάριο⁵⁷. Ωστόσο η υποψηφιότητά του γνώριζε μεγάλη συσπείρωση ψηφοφόρων, εξαιτίας της γενικής εκτίμησης προς το πρόσωπό του, καθώς και του κύρους, που είχε αποκτήσει ως Τοποτηρητής του αρχιεπισκοπικού θρόνου.

Τελικά, οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν στις 4 Μαΐου 1947 και, όπως αναμενόταν, οι υποστηρικτές του Λεοντίου πέτυχαν σαρωτική νίκη, εκλέγοντας τους 900 από τους 1,004 ειδικούς αντιπροσώπους⁵⁸. Ακολούθως, στις εκλογές για την ανάδειξη των γενικών αντιπροσώπων, την 1η Ιουνίου, επικράτησαν και πάλιν, αναδεικνύοντας 56 εκλέκτορες έναντι 10 των υποστηρικτών του Πορφυρίου⁵⁹. Η τελική φάση των εκλογών διεξήχθη, στις 20 Ιουνίου 1947, στο αρχιεπισκοπικό μέγαρο, μέσα σε συνθήκες έντασης. Όπως αναμενόταν, η πλειοψηφία των συγκεντρωθέντων γενικών αντιπροσώπων και των οφικιάλιων κληρικών ανέδειξε νέο Αρχιεπίσκοπο τον Λεόντιο, ο οποίος έλαβε 58 ψήφους έναντι 17 του Πορφυρίου, ενώ μια ψήφος δόθηκε στον εψηφισμένο Ηγούμενο Μαχαιρά Γρηγόριο. Ο Μητροπολίτης Πάφου, πιστός στις προγενέστερες δηλώσεις του, αφού ευχαρίστησε όσους τον ψήφισαν, δεν αποδέχθηκε την εκλογή του, παραχωρώντας το δικαίωμα στη συνέλευση να επιλέξει άλλο κληρικό για τον αρχιεπισκοπικό θρόνο. Οι υποστηρικτές του, όμως, επέμεναν ότι όφειλε να πειθαρχήσει στη λαϊκή ετυμηγορία, ενώ ο Κυρηναίος Μακάριος δήλωσε ότι σε περίπτωση αποδοχής δεν είχε σκοπό να συνεργαστεί μαζί του.

57. «Απεγνωσμένη έκκλησις του Τοποτηρητού προς τους υποστηρικτάς του να παύσουν αμέσως και τελειωτικώς να χρησιμοποιούν το όνομά του ως υποψηφίου», *Φωνή της Κύπρου*, 1.5.1947.

58. «Η μεγάλη λαϊκή νίκη», *Πάφος*, 8.5.1947.

59. «Εκλογή Γενικών Αντιπροσώπων», *Πάφος*, 5.6.1947.

Το ζήτημα φαινόταν ότι θα εξελισσόταν σε ακόμη μια μακροχρόνια διαμάχη, όπως κατά την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, που άφησε ακέφαλη την Εκκλησία της Κύπρου και προκάλεσε πολλά προβλήματα στην ομαλή λειτουργία της. Ξεπεράστηκε, όμως, χάρη στους επιδέξιους χειρισμούς του Δέρκων Ιωακείμ, ο οποίος κατάφερε να πείσει τον μεν Λεόντιο να αποδεχθεί την εκλογή, τον δε Μακάριο να τον αναγνωρίσει ως νέο Αρχιεπίσκοπο⁶⁰.

Η στάση του έναντι της Διασκεπτικής

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είχε επικρατήσει η εντύπωση, ότι η Μεγάλη Βρετανία θα παραχωρούσε στην Κύπρο την ελευθερία της, η οποία για τους Έλληνες κατοίκους ήταν ταυτόσημη με την Ένωση. Στην πραγματικότητα, όμως, η Βρετανική Κυβέρνηση ήταν αντίθετη προς μια τέτοια προοπτική, αφού η Κύπρος ήταν απαραίτητη για την εφαρμογή της αποικιακής πολιτικής της και τη διασφάλιση των στρατηγικών της συμφερόντων στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Γι' αυτό και είχε αποφασίσει να διατηρήσει την κυριαρχία του νησιού και να παραχωρήσει ένα πιο φιλελεύθερο σύνταγμα από το ισχύον, ως απάντηση στο ενωτικό αίτημα. Την πολιτική αυτή ανέλαβε να προωθήσει ο λόρδος Ρέτζιναλντ Φλέτσερ Γουίνστερ (Reginald Fletcher Winster), ο οποίος επελέγη για να αναλάβει νέος Κυβερνήτης και να εργαστεί για τον σκοπό αυτό.

Όπως ήταν επόμενο, προκλήθηκε ένταση στην Κύπρο και το Εθναρχικό Συμβούλιο συνέταξε σχετικό υπόμνημα προς τον νέο Κυβερνήτη, όπου αναφερόταν, μεταξύ άλλων, ότι απέρριπτε τη συνταγματική λύση, έστω και ως προσωρινή, εμμένοντας στον στόχο της Ένωσης⁶¹. Ακολούθως, σε συνεδρίασή του, στις 16 Απριλίου 1947, συζήτησε το διάγγελμα του νεοαφιχθέντος Κυβερνήτη για σύγκληση Συμβουλευτικής Συνέλευσης και αποφάσισε να απορρίψει την πρόταση για συνταγματικές μεταρρυθμίσεις⁶².

Την ίδια περίοδο, ο λεγόμενος φιλελεύθερος κεντρώος χώρος, που συνεργαζόταν με την Αριστερά στην προώθηση του κυπριακού ζητήματος, στα πλαίσια της Παράταξης Εθνικής

60. «Τα πεπραγμένα της δι' ανάδειξιν Αρχιεπισκόπου εκλογικής συνελεύσεως», *Φωνή της Κύπρου*, 21.6.1947.

61. «Υπόμνημα του Εθναρχικού Συμβουλίου προς την Α.Ε. τον Κυβερνήτην», *Απόστολος Βαρνάβας* 8 (1947) 40-41.

62. «Συμβούλιον Εθναρχίας Κύπρου. Ανακοινωθέν», *Απόστολος Βαρνάβας* 8 (1947) 48.

Συνεργασίας, είχε ήδη αρχίσει να διαφοροποιείται από τον μοναδικό στόχο του «Ένωση και μόνον Ένωση», που ήταν μέχρι τότε η επιδίωξη του συνόλου των κυπριακών παρατάξεων. Με βάση την εμπειρία, που είχε αποκτηθεί από τη μετάβαση της Πρεσβείας στην Αθήνα και στο Λονδίνο, και τη διαπίστωση της αδυναμίας της Ελλάδας να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στο ζήτημα, λόγω του εμφυλίου και της εξάρτησής της από τη Βρετανία, οι κυριότεροι παράγοντες του χώρου αυτού εκτιμούσαν ότι οι προοπτικές για Ένωση στο άμεσο μέλλον ήταν ανύπαρκτες. Γι' αυτό σταδιακά προσανατολίστηκαν στην αποδοχή της πρότασης για συμμετοχή στη Συμβουλευτική Συνέλευση με το σύνθημα «Αυτοκυβέρνηση - Ένωση» και το επιχείρημα, ότι μια αυτοκυβερνούμενη πολιτεία θα μπορούσε να προωθήσει ευχερέστερα το ζήτημα της Ένωσης⁶³.

Στο μεταξύ, ο Κυβερνήτης, με διάγγελμα ημερομηνίας 9 Ιουλίου 1947, κάλεσε τους εκπροσώπους των Κυπρίων, Ελλήνων και Τούρκων, για να προσέλθουν στη Συμβουλευτική Συνέλευση και να επεξεργαστούν τις συνταγματικές προτάσεις για τη συμμετοχή τους στη διαχείριση των εσωτερικών υποθέσεων του νησιού⁶⁴. Ο Λεόντιος, σταθμίζοντας την όλη πολιτική κατάσταση και ύστερα από συζήτηση με τον Πρόξενο της Ελλάδας στην Κύπρο Ανδρέα Κουντουριώτη, προχώρησε στην απόρριψη της πρόσκλησης του Κυβερνήτη και δήλωσε ότι παρέμενε σταθερά προσηλωμένος στην πολιτική για «Ένωση και μόνο Ένωση». Εξέδωσε για τον λόγο αυτό σχετικό διάγγελμα, στις 12 Ιουλίου 1947, όπου εξηγούσε τους λόγους, για τους οποίους αντιτίθετο στις προτάσεις για σύνταγμα, τονίζοντας ότι τυχόν εκτροπή από τον άμεσο στόχο της Ένωσης θα οδηγούσε σε συνέχιση της υποδούλωσης στους Βρετανούς⁶⁵. Αυτή ήταν και η τελευταία πολιτική ενέργειά του, αφού αμέσως μετά ασθένησε σοβαρά, με αποτέλεσμα να αποβιώσει ύστερα από μερικές ημέρες. Ας σημειωθεί ότι, τον Αύγουστο του αμέσως επόμενου έτους, η Διασκεπτική τερμάτισε χωρίς επιτυχία τις εργασίες

63. Ρ. Κατσιαούνη, *Η Διασκεπτική, 1946-1948. Με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945*, ό.π., σ. 247.

64. «Διάγγελμα της Α.Ε. του Κυβερνήτου Λόρδου Γουίνστερ προς τον Κυπριακόν Λαόν», *Φωνή της Κύπρου*, 12.7.1947.

65. «Διάγγελμα του Αρχιεπισκόπου», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 13.7.1947.

της, με τη μεν Δεξιά να έχει απορρίψει εξαρχής τις σχετικές προτάσεις, τη δε Αριστερά να τις καταψηφίζει κατά τη συζήτησή τους⁶⁶.

Ο θάνατός του

Λίγες μόνο μέρες ύστερα από την άνοδό του στον αρχιεπισκοπικό θρόνο, ο Λεόντιος αντιμετώπισε επιπλοκές στην υγεία του, με αποτέλεσμα να αποβιώσει, στις 26 Ιουλίου 1947, 36 ημέρες μετά την εκλογή του. Η είδηση του θανάτου του σκόρπισε βαθύτατη θλίψη ανάμεσα στον κυπριακό λαό, σε μια περίοδο που αναμενόταν ότι η Εκκλησία της Κύπρου θα όδευε προς τη σταθερότητα και ο νέος Αρχιεπίσκοπος θα ετίθετο επικεφαλής στον αγώνα για εθνική δικαίωση. Αφησε φήμη Αρχιερέα, ο οποίος διακρινόταν για το εκκλησιαστικό του ήθος και την τήρηση της μοναστηριακής τάξης στην καθημερινή του ζωή, παρά το βεβαρυμένο πρόγραμμα και την απαιτητική εμπλοκή του στην προσπάθεια αίσιας κατάληξης του εθνικού ζητήματος⁶⁷. Ωστόσο η οξύτητα της προεκλογικής περιόδου συνέτεινε, ώστε να διαδοθεί ευρέως, ότι ο θάνατός του δεν οφειλόταν σε φυσιολογικά αίτια, αλλά σε δηλητηρίαση. Μαρτυρίες, όμως, που προέρχονταν από το άμεσο περιβάλλον του, σε συνδυασμό με τα χρόνια προβλήματα υγείας που αντιμετώπιζε, απορρίπτουν την εκδοχή αυτή και υποστηρίζουν ότι οφειλόταν στο βεβαρυμένο ιατρικό του παρελθόν, όπως βεβαίωσαν και οι θεράποντες γιατροί του⁶⁸.

Ο Λεόντιος έζησε σε μια περίοδο ιδιαίτερα σημαντική για τη μετέπειτα ιστορία της Κύπρου και άφησε τη σφραγίδα του στην εθνική, εκκλησιαστική και κοινωνική ζωή με την

66. Για τα όσα διαδραματίστηκαν την περίοδο αυτή βλ. Ρ. Κατσιαούνη, *Η Διασκεπτική, 1946-1948. Με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945*, ό.π., σ. 257-468. Για τη στάση του Λεοντίου έναντι της Διασκεπτικής βλ. Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 184-190.

67. Γεώργιου Αραούζου, *Ενθυμήσεις, Στοιχεία Τελετουργικής Τάξεως*, Λευκωσία 2006, σ. 106-109.

68. Π. Μαχλουζαρίδη, *Κύπρος, 1940-1960. Ημερολόγιον εξελίξεων*, ό.π., σ. 135, 505. Για τα σχετικά με τον θάνατο του Λεοντίου βλ. Κ. Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, ό.π., σ. 190-193.

αγωνιστικότητα, το σθένος και τη συνέπειά του. Κατάφερε, καθόλο το χρονικό διάστημα της αρχιερατείας του, μέσα στις δύσκολες συνθήκες που βίωσε ο τόπος από τις επιπτώσεις του κινήματος των Οκτωβριανών και της καταπιεστικής διακυβέρνησης των Βρετανών αποικιοκρατών, να διατηρήσει το κύρος της Εκκλησίας και να προβάλει δυναμικά τις εθνικές διεκδικήσεις του κυπριακού λαού. Με το ήθος και τη δράση του αναδείχθηκε σε μια από τις σημαντικότερες εκκλησιαστικές φυσιογνωμίες των χρόνων της Αγγλοκρατίας, και το έργο και οι αγώνες του αποτελούν σημείο αναφοράς στη νεότερη ιστορία του τόπου.

Δημοσιεύτηκε στον τόμο *Εκκλησιαστικός Κήρυκας* 29 (2023) 172-198.